

Český historický ústav v Římě

Akademie věd
Česko republiky

věda 32

kolem
nás

prostory
společné
paměti

Historický ústav Akademie věd České republiky, v. v. i., (HÚ AV ČR, www.hiu.cas.cz) je jedním ze sedmnácti ústavů Akademie věd, které jsou zaměřeny na výzkum v humanitních a sociálních disciplínách. HÚ AV ČR provádí základní výzkum v oblasti českých, československých a obecných dějin, a to v rozsahu od raného středověku až téměř do současnosti. Zaujímá čelné místo mezi evropskými a světovými pracovišti bohemikálního zaměření a při řešení mezinárodně aktuálních témat spolupracuje s rozsáhlou sítí domácích a zahraničních pracovišť vysokoškolského i neuniverzitního typu. Navazuje na téměř stoletou tradici akademických pracovišť; jeho právní předchůdce – Československý státní historický ústav vydavatelský – byl založen již roku 1920. V odděleních zaměřených na středověk, raný novověk, 19. a 20. století, historickou geografii, biografický výzkum a bibliografii vytváří zásadní monografická a syntetická pojednání, atlasy a edice historických pramenů, velká encyklopedická díla celonárodního významu (*Akademická encyklopedie českých dějin*, *Biografický slovník českých zemí*), stejně jako bibliografickou evidenci publikací celého oboru. HÚ AV ČR rovněž vydává ústřední oborové periodikum *Český časopis historický*, dále revui historické slavistiky *Slovanský přehled* a řadu dalších specializovaných časopisů. V souladu s vývojem světové historiografie klade velký důraz na mezinárodní srovnávání a na souvislostí s proměnami euroamerické civilizace, což vytváří zvýšené nároky na bádání v zahraničních archivech a knihovnách. Výzkum probíhá jak v pražském sídle HÚ AV ČR, tak i na brněnském a českokobudějovickém pracovišti; zvláštní postavení v tomto směru zaujímá zahraniční pracoviště Český historický ústav v Římě, který je jednou z členských institucí Mezinárodní unie archeologických, historických a uměnovědných ústavů v Římě.

Fotografie na titulní straně:
Pohled na českou Papežskou kolej Nepomucenum, sídlo Českého historického ústavu v Římě
(foto Jaroslav Novotný)

Do povědomí české veřejnosti právem vstoupilo jedno ze zahraničních pracovišť humanitních věd, které dosahuje pozoruhodných výsledků, uznávaných dnes ve vědeckých kruzích všech pěti kontinentů. Je to Český egyptologický ústav Univerzity Karlovy, který si získal světový věhlas svými objevy v Núbii a na pyramidových polích v Abúsíru. Tento ústav, který zásadně obohatil poznání starověkých civilizací, byl založen roku 1958; přes všechny dobové peripetie a finanční problémy mu bylo dopřáno, aby se vyvíjel kontinuálně po řadu desetiletí.

Druhý ze zahraničních ústavů, jehož sídlem se stal Řím a který je určen ke zkoumání dějin od středověku do současnosti, takové štěstí neměl. Ačkoli jeho kořeny sahají do 19. století a třebaže za jeho založením i další existencí stáli čelní vědci naší země, jeho vývoj byl několikrát násilně přerušen. Základna českých historiků ve Věčném městě musela vždy znovu – po první světové válce, po nacistické okupaci a po pádu komunistického režimu – povstat jako fénix z popela. A toto znovuzrození bylo naprosto nezbytné, neboť Řím je nejen magickým centrem evropské civilizace, ale také místem s největší koncentrací humanitních vědeckých ústavů na světě. Důstojné badatelské zastoupení v něm se již dávno stalo nejen vědeckou, ale i státně prestižní záležitostí.

Úsilí o sepětí české historické vědy s Evropou

Bylo to vzácné ideové setkání dvou výjimečných osobností, Josefa Dobrovského a Františka Palackého, které v samých počátcích určilo směr novodobého českého dějepiscetví a jeho sepětí s Evropou. Dobrovský (1753–1829), zakladatel kritického myšlení o naší kulturní minulosti, si do důsledku uvědomil, že vědecky pojaté dějiny se nepíší jen pro domácí potřebu, a tedy ani nemohou vycházet jen z českých zdrojů. Proto se v roce 1792 vydal do Švédska a Ruska, aby tam pátral po bohemikálních rukopisech ukořistěných za třicetileté války, a o dvě léta později hodlal podniknout rovněž průzkumnou cestu do Itálie. Pro nepříznivé vnější okolnosti se dostal jen do Florencie, kdežto Řím musel přenechat svému mladšímu chráněnci. Když se v těchto stopách roku 1837 vydával František Palacký (1798–1876), měl už za sebou nejen společenské zázemí, ale také pevné sebevědomí muže, který úspěšně buduje základy českých humanitních věd. Palacký si předsevzal historiografický úkol evropského formátu – sepsat velké dějiny vlastního národa způsobem, který by v metodě, obsahu i formě nezaostával za nejlepšími díly soudobého dějepiscetví. To ovšem také znamenalo provést kritický výzkum pramenů v řadě evropských zemí.

Soukromé bádání Františka Palackého v pramenech tehdy ještě uzavřeného Vatikánského tajného archivu a následně spis *Literarische Reise nach Italien im Jahre 1837 zur Aufsuchung von Quellen der böhmischen und mährischen Geschichte* (Literární cesta do Itálie v roce 1837 za účelem vyhledání pramenů k českým a moravským dějinám), vydaný roku 1838, se staly základním kamenem bezmála dvoustetleté přítomnosti českých historiků na Apeninském poloostrově. Otec moderní české historiografie se sice soustředil především na papežská registra k pozdně středověkým dějinám českých zemí, ale svou cestu pojímal mnohem širě. Pokládal za nutné navštívit archivy a knihovny v Benátkách, Padově, Florencii, Miláně a dalších italských městech. Nešlo mu totiž o vyčerpání jednoho fondu či

František Palacký (1798–1876), zakladatel moderní české historiografie a první z českých badatelů ve Vatikánu
(Masarykův ústav a archiv AV ČR, Praha, fond Královská česká společnost nauk, fotografie, sign. XI/217/5)

Beda Dudík (1815–1890), moravský historiograf a badatel v římských archivech
(Masarykův ústav a archiv AV ČR, Praha, Sběrka fotografií Bohumila Vavrouška, č. 3051)

Antonín Gindely (1829–1892), ředitel Českého zemského archivu a zakladatel České historické expedice v Římě
(Masarykův ústav a archiv AV ČR, Praha, Sběrka fotografií Bohumila Vavrouška, č. 3456)

zpracování jednoho typu pramenů, nýbrž o zmapování potenciálního pramenného bohatství země, která sehrávala v kulturních a náboženských dějinách středověké a raně novověké Evropy naprosto jedinečnou úlohu.

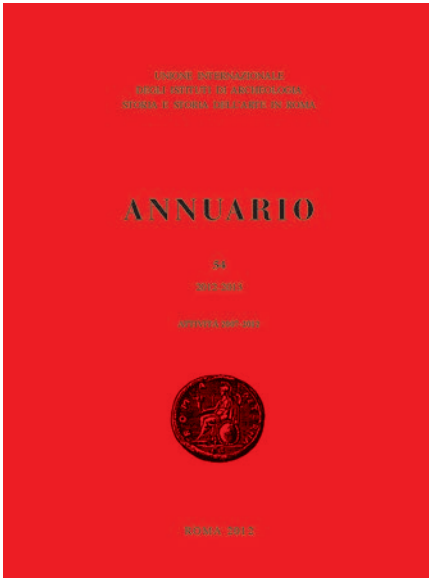
Podobně postupoval rovněž moravský stavovský historiograf, rajhradský benediktin Beda Dudík (1815–1890), když se v letech 1852–1853 vydal do Itálie. Výsledkem jeho usilovné badatelské práce se stalo dvousvazkové dílo *Iter Romanum* (Římská cesta), vydané roku 1855, které je dodnes vděčně využíváno odborníky. Nepřehledné množství pramenů, rozptýlených v mnoha institucích a archivních či sbírkových fondech, dovedlo Dudíka k jeho dnes již klasickému výroku, že v italských a vatikánských archivech a knihovnách rozhodně nelze vykonat vše, co by si badatel přál, neboť nikdy k tomu není a nebude dostatek času ani peněz. Jistá skepse k možnostem individuálního a zároveň tematicky všeobjímajícího výzkumu předznamenávala již po polovině 19. století nutnost upravit v budoucnosti badatelské programy a orientovat se na dlouhodobé kolektivní výzkumy.

V tomto směru se hrála klíčovou úlohu třetí zakladatelská osobnost, která vstoupila do tohoto dění, totiž Antonín Gindely (1829–1892). Vědec a organizátor, který vlastním výzkumem posunul český obzor od středověku k ranému novověku, bádával v Římě roku 1882 a přiznal, že nikde jinde se neseťkal s tak bohatými zdroji poznání pro historiky. Na základě vlastních zkušeností z cest po evropských archivech dokázal prosadit zásadní změnu v nazírání na výzkum v Itálii – od zájmových cest jednotlivců obrátil pozornost českého prostředí k soustavnému, týmovému a zároveň dlouhodobému, posléze i trvalému výzkumu. Gindely jako první ředitel Českého zemského archivu od roku 1877 postavil do centra ediční činnosti mohutnou řadu *Sněmů českých*, které bylo možno realizovat právě jen jako práci skupiny odborníků s pevným institucionálním zázámkem. Od počátečního vydávání písemnosti české provenience se tato edice postupně rozšiřovala o prameny z jiných evropských archivů, v nichž byly pořizovány opisy, jak to ostatně odpovídalo Gindelyho představě o těsném sepětí českých a evropských dějin na prahu třicetileté války a v jejím průběhu.

Česká historická expedice

Zahraniční výzkumy získaly silný impuls v dění, jež se v poslední čtvrtině 19. století soustředilo v Římě. Ačkoli první ústavy s širším historickým (především ovšem archeologickým a uměnovědným) záběrem tam existovaly už mnohem dříve, teprve poté, co papež Lev XIII. roku 1881 otevřel Vatikánský tajný archiv badatelům, začalo první období zakládání zahraničních – svou orientací výlučně nebo převážně historických – ústavů. Z podnětu Theodora von Sickela vznikl *Rakouský historický ústav* (1881), potom roku 1888 dva německé instituty (luteránský pruský a katolický Görresův), dále maďarský ústav (1894), americká (1894) a britská akademie (1901), ústavy nizozemský (1904) a španělský (1910). Silné badatelské a institucionální zakotvení v Římě se stalo euroamerickou záležitostí, která přesahovala z vědy do oblasti národní a státní prestiže, což platilo dvojnásob u vzájemně si konkurujících národů střední Evropy. Kromě rakouských Němců a Maďarů, kteří měli v dualistické rakousko-uherské monarchii výlučné postavení, usilovali o důstojnou reprezentaci také haličtí Poláci a samozřejmě i Češi.

Annuario 54 (2012–2013), ročenka Mezinárodní unie archeologických, historických a uměnovědných ústavů v Brně

Tuto skutečnost pochopili také čeští politici, kteří téma vnesli na český zemský sněm. V lednu 1886 podal návrh na institucionální zajištění českého výzkumu v Římě poslanec za staročeskou stranu František Kytka a s podporou čelného politika Františka Ladislava Riegra a právního historika Jaromíra Čelakovského se 8. ledna 1887 podařilo prosadit zásadní sněmovní usnesení. Stanovilo, že ze zemského rozpočtu bude financována **Česká historická expedice** (s úkolem provádět pramenný výzkum v Římě a v Benátkách) a zároveň že bude ustavena **Historická poradní komise**, mezi jejíž úkoly bude patřit koordinace bádání a publikační činnosti českých historiků vysílaných do Itálie a Vatikánu. Skutečnost, že v desetičlenné komisi zasedali přední čeští a českoněmečtí historici (většinou profesori obou pražských univerzit) a že jejím předsedou se stal Václav Vladivoj Tomek (1818–1905) a po jeho smrti Jaroslav Goll (1846–1929), svědčila o tom, jak velkou váhu tomuto výzkumu česká politická i vědecká scéna přikládala.

Zatímco někteří z nejschopnějších českých historiků a editorů (Josef Šusta, 1874–1945; Vlastimil Kybal, 1880–1958; aj.) mohli na obecných tématech pracovat v postavení řádných členů Rakouského historického ústavu, další odjížděli do Říma právě jako příslušníci České historické expedice, tj. stipendisté vysílaní ke shromažďování bohemikálních pramenů a velmi solidně podporovaní ze zemských prostředků. Ti se pak stávali pouze mimořádnými členy rakouského ústavu, kteří mohli využívat jeho bohaté odborné knihovny. Současně však bylo budováno samostatné odborné zázemí pro badatele z českých zemí, které mělo dva pilíře – jeden při Zemském archivu Království českého v Praze (tam byly shromažďovány tisíce opisů dokumentace z římských archivů), druhý při České historické expedici v Římě. Tak se již několik desetiletí před zánikem Rakousko-Uherska připravovaly základy pro samostatné české pracoviště ve Věčném městě.

Původní představa Antonína Gindelyho, že základní výzkum bohemik v Římě by mohlo provést pět badatelů během dvou až tří let, byl stejně nerealistický jako nadměrně optimistická naděje téhož historika, že edice *Sněmů českých* za léta 1526–1792 bude vyřízena během 12–15 let tím, že každoročně vyjde jeden velký svazek. Změnila se však i situace v české historické obci, s níž zakladatelé expedice původně nepočítali. Čtyři roky po Gindelyho smrti vystoupili do popředí ambiciózní žáci profesora Jaroslava Golla, kteří měli lepší metodické školení než jejich předchůdci, a ti v polemikách počínaje rokem 1896 rozmetali dosavadní způsob ediční práce.

Velké ediční řady

Max Dvořák (1874–1921), Kamil Krofta (1876–1945), Jan Bedřich Novák (1872–1933) a další mladí badatelé, kteří měli zkušenosti z Říma a z Vídně, prosazovali mnohem rozsáhlejší heuristiku, výrazně prohloubenou historickou kritikou vydávaných pramenů a zpracování detailních komentářů ke každé písemnosti, dávali přednost individuální autorské práci na edicích (byť ve vícesvazkovém celku pojatých týmově) a měli zájem o jiný typ publikací, než jaké vytvářela předchozí generace. S nadšením se vrhli do práce na nové edici pramenů k českým dějinám 14. století, nazvané *Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia* (Vatikánské prameny k českým dějinám), a už na počátku 20. století předložili vědecké veřejnosti tři svazky (1903–1907), které skutečně byly na špičkové evropské úrovni.

Současně se jevilo jako žádoucí navázat na Gindelyho výzkum raného novověku a pobělohorské rekatolizace. Tohoto úkolu se ujal již o něco starší archivář Českého zemského archivu Hynek Kollmann (1864–1938), který jezdil do Říma od roku 1890 a jemuž se podařilo s mimořádnou důkladností probádat dříve téměř nedotčený archiv Kongregace de Propaganda fide, centrální instituce pro šíření katolicismu v nekatolických zemích. Tak vznikla další ediční řada – *Acta Sacrae Congregationis de Propaganda fide res gestas Bohemicas illustrantia* (Prameny k českým dějinám z činnosti Posvátné kongregace pro šíření víry), která měla velmi dobrou vědeckou úroveň, ale byla vydávána pomalu, s velkým časovým odstupem a navíc jen torzovitě (tři svazky vyšly, zčásti až z Kollmannovy pozůstalosti, v letech 1923–1954).

Čtvrtstoleté působení České historické expedice mělo mimořádný význam. Uvedlo řadu českých badatelů do vatikánského, římského a ostatního italského prostředí a umožnilo jim hluboce proniknout do tamních pramenných fondů. Tehdy nastupující silná skupina pozitivistických historiků získala detailní vhled do této tematiky a po obsahové stránce zformulovala poměrně ucelený ediční program, který se pak stal úkolem pro 20. a částečně i 21. století.

Československý historický ústav, nebo Československá akademie v Římě?

Na zkušenosti expedice navázal ve dvacátých a třicátých letech 20. století **Československý historický ústav v Římě**, který se měl stát jedním ze symbolů samostatného československého státu v zahraničí. Zatímco Česká expedice měla vcelku jednoznačné poslání, totiž shromažďovat prameny českých dějin a i tímto způsobem

prokázat kulturní rovnocennost Čechů s rakouskými Němci, nový ústav musel hledat svou identitu v souladu s kulturními a politickými zájmy samostatného státu. Přední čeští historici se snažili postavit zamýšlený a od roku 1921 postupně budovaný ústav do služeb reprezentace československé vědy a někdy pod úředním tlakem také československé vládní politiky v Itálii.

Šťastná shoda osobních okolností tomu v počátcích značně napomohla. Tři někdejší badatelé a editoři vatikánských a římských pramenů se stali významnými činiteli domácí a zahraniční politiky – Vlastimil Kybal československým vyslancem v Itálii, Kamil Krofta vyslancem u Svatého stolce a navíc Josef Šusta, který po celé meziválečné období předsedal pražské **Komisi Československého historického ústavu v Římě**, přechodně ministrem školství a národní osvěty. Především jejich zásluhou bylo možno Československý historický ústav roku 1923 provizorně otevřít. Tito tři historici a navíc s římskými poměry velmi dobře obeznámení archiváři Bedřich Jenšovský (1889–1942) a Karel Stloukal (1887–1957) postupně utvářeli představu o tom, čím by se vlastně měla nová instituce v Římě stát. Publicistickou činností Vlastimila Kybala, Karla Stloukala a později Zdeňka Kristena (1902–1967) se tato otázka zvolna dostávala do povědomí širší kulturní veřejnosti.

Optimistické vize nového státu se odrazily v představě, že Československu nebude postačovat pouhý historický ústav, ale že je třeba podle vzoru evropských mocností zřídit komplexní akademii. V ní měla být vedle historie pěstována archeologie, dějiny umění, klasická filologie, římské právo, filosofie, estetika a další disciplíny, ale měl zde být vytvořen prostor také pro působení českých a slovenských výtvarných umělců. Ani to nemělo stačit – Československo mělo podle Kybalových představ z konce roku 1921 zřídit dokonce velkou slovanskou instituci v součinnosti s polským a jihoslovanským státem. Tato představa už se zcela vymykala reálným možnostem, neboť vztahy Československa s Polskem byly po krátké válce o Těšínsko na bodu mrazu a Království Srbů, Chorvatů a Slovinců, navíc nepřátelené s Itálií, neprojevovalo o vědecké zastoupení v Římě účinný zájem. Idea Československé akademie však zůstala v meziválečném období živá, i když stále více narážela na nezládnutelné překážky.

Meziválečná ediční a badatelská činnost

Úsilí o reprezentaci československé vědy znamenalo nově zformulovat vědecký program tak, aby získal integrující povahu se zřetelem k vnitřním poměrům Československa a zároveň z hlediska široké mezinárodní spolupráce. I nejdůležitějším čechoslovakistům bylo jasné, že těžištěm výzkumu a vydavatelské činnosti ústavu musí zůstat publikační řady, které již zahájila a heuristicky rozpracovala Česká expedice. Byly to edice k dějinám pozdního středověku a raného novověku (*Monumenta Vaticana* a *Acta Sacrae Congregationis de Propaganda fide*). Zároveň však bylo zřejmé, že vedle pramenů k dějinám 14.–15. století a doby pobělohorské vystupuje do popředí nedostatečně zvládnutý počátek novověku, a to ve shromažďování podkladů pro klíčovou edici *Sněmy české* a v *Nunciaturách*. Zatímco Sněmy v meziválečné době skomíraly a po druhé světové válce zanikly bez pokračování, v otázce zpráv papežských nunciů bylo dosaženo významného pokroku.

Zásluhu na tom měli dva zkušení římsí badatelé, kteří zároveň zaujali prominentní místo v české historické obci. Předseda „římské komise“ Josef Šusta a hlavně velmi agilní stipendista Československého historického ústavu v Římě Karel Stloukal, který se později stal Šustovým pokračovatelem jako profesor obecných dějin na pražské filozofické fakultě, dosáhli v letech 1923–1924 pozoruhodné dohody s německými badateli z Pruského historického ústavu a z Görresovy společnosti. Ti byli soustředěni především na nunciaturu při sídle arcibiskupa a kurfiřta v Kolíně nad Rýnem a o zpracování mimořádně významné, ale heuristicky velmi obtížné nunciatury u císařského dvora ztráceli zájem.

Obě strany – česká i německá – pochopily, že kvalitnímu zpracování nunciatury u císařského dvora z let vlády Rudolfa II. a z doby bělohorské prospěje vzájemná spolupráce a rozdělení úkolů. Jelikož v kritickém období na přelomu 16. a 17. století leželo těžiště středoevropských událostí v Čechách, německým editorům byla tato tematika dosti vzdálená a česky psaná literatura jim zůstávala nedostupná, zatímco českým badatelům dosavadní německý selektivní přístup (podeceňující nebo zcela pomíjející české realie) naprosto nevyhovoval. Československo-německá dohoda o převzetí pražské a vídeňské nunciatury let 1592–1628 byla velkým úspěchem české vědecké diplomacie, který nabízel příležitost ke zvýšení váhy české historiografie v Evropě. Plánované vydání několika desítek svazků nové edice *Epistulae et acta nuntiorum apostolicorum apud imperatorem* (Listy a akta apoštolských nunciů u císařského dvora) se stalo velkou výzvou pro české badatele o dějinách předbělohorské a bělohorské doby, která však byla dodnes naplněna jen z menší části.

Obtížným problémem, který se snažili řešit členové Komise Československého historického ústavu v Římě a jím pověřovaní stipendisté, zůstalo zastoupení Slovenska v římském výzkumu. Slovenská profesionální historiografie byla teprve v plenkách, takže nebylo jednoduché získat slovenské badatele, kteří by v Římě kvalifikovaně zpracovávali prameny k slovenským a v širším smyslu uherským dějinám. Na počátku třicátých let sice v římském ústavu delší čas pobýval Alexander Húščava (1906–1969), pozdější zakladatel slovenského výzkumu v oblasti pomocných věd historických, ale ač nezůstal sám, zájem o výzkum a vydávání slovacik (v tehdejší terminologii „slovenik“) byl naprosto nedostatečný. Nebylo možno jej účinně nahradit českými stipendisty, jimž byla uherská tematika, stejně jako maďarsky psaná historiografie, značně vzdálená.

Také v pražské Komisi Československého historického ústavu v Římě reprezentoval Slovensko Čech Václav Chaloupecký, profesor historie na Komenského univerzitě v Bratislavě. Bylo to věcně opodstatněné rozhodnutí, ale Čech a stoupenec čechoslovakismu na tomto místě stěžil mohl uspokojit slovenské představy o formálně česko-slovenském zahraničním pracovišti. Za těchto okolností byl alespoň zformulován rámcový program práce na středověkých církevních dějinách Slovenska a začalo shromažďování pramenů pro edici *Monumenta Vaticanae diocesis Strigoniensis, Nitriensis nec non Agriensis* (Vatikánské prameny k dějinám ostríhomské, nitranské a rábské diecéze), která se měla stát protějškem českých *Monument*. Předpokládaný rozsah jednoho či dvou svazků ovšem naznačoval, že má jít o dosti skrovný tematicky slovenský doplněk velké české edice.

Leč ani tento záměr se neuskutečnil, stejně jako mnoho dalších dobrých, ale organizačně a personálně neovladných návrhů. Předpokládalo se, že bádání v římském ústavu zahrne dějiny česko(slovensko)-italských vztahů v 19. a 20. století, že se zaměří také na aktuální historii československých legií v Itálii za první světové války, atd. Ideový program historického ústavu či akademie v Římě byl velkorysý, do Říma přijížděly desítky stipendistů, z nichž někteří publikovali významné studie nejen ze starších českých dějin, ale i z příbuzných oborů. Avšak reálné výsledky, vyjádřené kritickými edicemi vatikánských a italských pramenů, byly za dvacetiletí první Československé republiky nakonec jen o málo vydatnější než za přibližně stejně dlouhou dobu působení České expedice.

Přestože byli do Říma vysíláni badatelé s posláním pracovat na těchto úkolech, ale také na jiných individuálně zvolených tématech, vydávání dalších svazků edice *Monumenta Vaticana* se dokonce zpomalilo. Zatímco v letech 1903–1907 vyšly tři mohutné díly, výsledky meziválečné činnosti zůstaly ukryty v nepublikovaných opisech a teprve v letech 1944–1954 vyšly další dva svazky této významné mediévistické edice.

Práce na vydávání pramenů vzniklých činnostmi papežských nunciů probíhala (s pomocí placených italských kopistů, kteří vybrané texty opisovali) se značnou intenzitou, avšak dílčí publikační výsledky se dostavily především zásluhou ediční činnosti Státního historického ústavu vydavatelského, právního předchůdce Historického ústavu Akademie věd ČR. Pět knižních publikací z let 1932–1946 tvořilo pouze malý zlomek ze zamýšlené třicetisvazkové edice. Důležité však byly studie o církevní historii středověku a raného novověku, jež vyšly na základě tohoto výzkumu a významně obohatily poznání starších českých dějin. Bez naděje na pokračování ovšem ustrnuly zahájené práce na aktech Kongregace de Propaganda fide. Neuskutečněny a zapomenuty zůstaly rovněž další návrhy, mj. na převzetí císařské nunciatury z let 1572–1585 od Německého (tehdy Pruského) historického ústavu a na pokrytí mezery mezi *Monumenty* a *Nunciaturou*, tj. období 16. století, několikasvazkovou edicí s názvem *Analecta saeculi XVI. res gestas Bohemicas et Slovenicas illustrantia* (Sbírka pramenů k českým a slovenským dějinám 16. století).

Organizační problémy římského ústavu a opětovný zánik

Nenaplnění plánů Československého historického ústavu v Římě zavinilo především násilné přerušení jeho činnosti po okupaci Čech a Moravy v březnu 1939 a následná likvidace ústavu v letech 1941–1942. Nacistická okupační politika v českých zemích se vztahovala i na majetek v zahraničí, což dopadlo především na cennou knihovnu Československého historického ústavu v Římě. Jako válečnou kořist ji zabrala Velkoněmecká říše, která provedením tohoto hanebného činu pověřila Německý archeologický ústav v Římě. Při ústupu německých vojsk z Itálie byla knihovna odvezena do Německa a po skončení války částečně restituována a navrácena československému ústavu do Říma.

Avšak ani první léta po skončení druhé světové války nebyla vědecké činnosti příznivá, ačkoli i v poválečném rozvratu se čeští historici v čele s Karlem Stloukalem pokusili činnost římského ústavu obnovit. Komunistický převrat v únoru 1948 ovšem znamenal další katastrofu, neboť začlenění Československa do sovětského

bloku po čtyři desetiletí znemožňovalo normální badatelské styky s „kapitalistickým Západem“ a na přelomu čtyřicátých a padesátých let 20. století vedlo ke zrušení Československého historického ústavu v Římě.

Přesto nelze všechny nedostatky vysvětlit pouze nepříznivým vývojem mezinárodních vztahů. Problémy přinášely také vnitřní poměry v meziválečném Československu. Za určité oslabení edičních prací hned na počátku dvacátých let lze pokládat odchod nejzkušenějších editorů a znalců vatikánských a italských fondů, jakými byli Josef Šusta, Kamil Krofta a Vlastimil Kybal, do politiky. Na druhé straně se však právě tyto vynikající odborníci stali nejvlivnějšími podporovateli Československého historického ústavu v Římě. Základní příčina malého úspěchu ústavu bezpochyby tkvěla ve střetu nadějných idejí s reálným počínáním státní administrativy.

Československý historický ústav v Římě navázal na starší systém řízení tohoto výzkumu z Prahy, a to prostřednictvím komise odborníků. Zatímco při České historické expedici působila zemská Historická komise jakožto poradní orgán českého zemského výboru, v meziválečném období převzala tuto funkci **Komise Československého historického ústavu v Římě**, jejímž nanejvýš kompetentním předsedou se stal Josef Šusta. Nová komise, složená z profesorů československých univerzit a z archivářů, byla v březnu 1923 jmenována ministerstvem školství a národní osvěty, které se stalo administrativně nadřízeným orgánem ústavu. Zatímco někdejší expedice měla zázemí v Českém zemském archivu, nyní se tímto zázemím staly nově zřízený Státní historický ústav vydavatelský v Praze a zároveň s ním Český zemský archiv. Na činnost římského ústavu přispíval stát prostřednictvím ministerstva školství a národní osvěty, dále Čechy a Morava prostřednictvím zemských výborů, Slovensko pak prostřednictvím žup. Už tato mimořádně složitá skladba orgánů, rozmanitým způsobem nadřízených v administrativním, ekonomickém a odborném smyslu, vytvořila vážnou překážku k jasnému vyhranění Československého historického ústavu v Římě jakožto normálně fungující instituce. Další komplikace nastala při rozhodování ministerských úředníků o správě a způsobu řízení zahraničního ústavu či akademie, ba dokonce i o jeho publikační činnosti.

Nejhorší bylo, že se pražská byrokracie nikdy neodhodlala k potvrzení statutu existujícího ústavu a toto klíčové rozhodnutí odkládala s odvoláním na očekávanou proměnu ústavu v Československou akademii v Římě. Tím vznikla neobyčejně svízelná právní situace ústavu, který po dvě desetiletí postrádal jasnou směrnicí pro uspořádání své vnitřní struktury a vnějších vztahů, ale neměl ani jmenovaného ředitele či statutárního zástupce. Za těchto okolností byl řízen naprosto kuriózním způsobem tak, že ho spravoval vždy některý ze stipendistů (nazývaný „vedoucí člen“), který byl právě v tu chvíli vyslán do Říma. Ačkoli v některých případech to byli zkušení odborníci, neustálé střídání krátkodobě pověřovaných osob nemohlo zabránit stálým improvizacím, organizačnímu chaosu a nakonec i trapnému postavení této československé instituce mezi ostatními římskými ústavu a akademiemi.

Mezinárodní izolace v důsledku nedostatku velkorysosti

Právní a administrativní labilita Československého historického ústavu v Římě se tragicky projevila v celém jeho osudu. Zatímco maďarská vláda zakoupila nádherný barokní palác Falconieri a roku 1927 do něho umístila svůj historický ústav

a Rumunsko roku 1933 (nákladem Rumunské národní banky) dostavělo monumentální neorenesanční budovu pro svou římskou akademii, československá vláda se nikdy k podobně velkorysému kroku neodhodlala. A to dokonce přesto, že město Řím v červenci 1923 darovalo Československu pozemek v překrásném údolí Valle Giulia poblíž Villy Borghese, kde postupně vyrůstala řada zahraničních ústavů a akademií. Dar byl ovšem podmíněn tím, že na parcele bude do pěti let postavena Československá akademie.

Pětiletý termín nebyl míněn nijak striktně a římská správa třikrát vyhověla žádostem o prodloužení této lhůty. Vznikly i plány moderní stavby, které zpracoval profesor architektury na Českém vysokém učení technickém v Praze Antonín Mendl. Čeští historici, zejména Bedřich Jenšovský a Vlastimil Kybal, marně naléhali na uskutečnění ambiciózního záměru. Vždyť v té době si vybudovaly své ústavy nebo akademie další evropské státy – Rumunsko (akademie založena roku 1922), Švédsko (1925), Polsko (1927) a Belgie (1939), nemluvě o vynikající knihovně Hertziana, zaměřené na dějiny italského umění (1920). Český projekt však zůstal jen na papíře a Československý historický ústav se pro nedostatek peněz stěhoval po nevyhovujících bytových prostorách. Nezastavěný pozemek se nakonec vrátil do majetku města Říma.

Československý a – při pochopitelné pasivitě ze slovenské strany – především český stát tím ztratil neopakovatelnou příležitost vybudovat zahraniční centrum historických a humanitních věd a v poválečném období se k ní už ani nevracel

František Šmahel, světově proslulý medievista a husitolog, předseda Komise Českého historického ústavu v Římě (Masarykův ústav a archiv AV ČR, Praha, Sběrka fotografií)

(ostatně i byt, který byl zakoupen pro potřeby ústavu, převzalo československé velvyslanectví v Římě). Zatímco se v prvním období po skončení druhé světové války zrodily další čtyři ústavy – švýcarský (1947), finský (1954), dánský (1956) a norský (1959) –, Československý historický ústav v Římě, za druhé světové války zlikvidovaný německou okupační mocí, přes snahy Karla Stloukala a několika dalších historiků jen živořil a po únoru 1948 definitivně zanikl.

Ačkoli Češi patřili mezi první evropské národy, které měly své institucionální zastoupení ve Věčném městě, Mezinárodní unie archeologických, historických a uměnovědných ústavů (**Unione Internazionale degli Istituti di Archeologia, Storia e Storia dell'Arte in Roma**), založená roku 1946, rozvíjela svou činnost již bez naší účasti.

Vznik Českého historického ústavu v Římě

Jestliže dnes můžeme s uspokojením konstatovat, že od roku 1998 jsme opět plnoprávními členy tohoto sdružení, vděčíme za to těm, kdo stáli u zrodu znovuzřízeného Českého historického ústavu v Římě. K myšlence na obnovu badatelského centra v Římě bylo možno obrátit pozornost až na počátku devadesátých let 20. století. Bylo to ještě v době uvolněné iniciativy a spontánního navazování na přerušené kořeny českého intelektuálního vývoje, kdy zainteresované tvůrčí osobnosti dokázaly využít dobrých i zlých zkušeností minulých generací a zároveň volily nebyrokratické cesty k řešení problémů.

Iniciativy se chopila skupina historiků z Akademie věd České republiky ve spolupráci s kolegy z Filozofické fakulty Univerzity Karlovy a ze Státního ústředního (dnes Národního) archivu. Podle vzoru Komise Československého historického ústavu v Římě (a vlastně i dávné Historické komise poradní) byla ustavena **Komise Českého historického ústavu v Římě**, jejímž předsedou se stal historik středověké filosofie Vilém Herold (1933–2012), vědecký pracovník Filosofického ústavu AV ČR a v té době člen předsednictva AV ČR odpovědný za humanitní a sociálněvědné ústavy Akademie věd. Komise složená ze zástupců tří iniciativních a několika dalších institucí vypracovala statut ústavu a v něm neprodleně vyřešila všechny základní strukturální problémy.

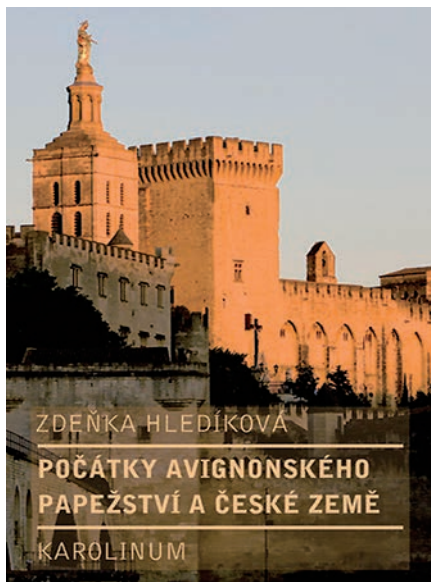
Český historický ústav v Římě byl organizačně přiřčen k Historickému ústavu AV ČR (jistě i zásluhou autority jeho tehdejšího ředitele Františka Šmahela, * 1934) jako integrální součást pražského ústavu a Akademie věd v podstatě převzala financování jeho provozu (při počátečním dílčím příspěvku pražské filozofické fakulty). Od samého počátku byla jasně určena vzájemná institucionální vazba: pražská komise římského ústavu získala právo odborně řídit tento ústav a navrhnout vybraného odborníka jako kandidáta na ředitele, ale jak ředitele, tak i komisi mohla jmenovat pouze Akademická rada, nejvyšší výkonný orgán Akademie věd ČR. Tímto opatřením se podařilo stanovit poměrně jednoduchý proces nominace dvou hlavních orgánů ústavu (komise a ředitele) a udržet jmenování v rukou vědecké instituce, bez jakýchkoli zásahů byrokratického aparátu. To, co se stalo největší administrativní komplikací Československého historického ústavu v Římě, bylo při vzniku Českého historického ústavu na přelomu let 1993/1994 hladce vyřešeno.

Pomýšlet v nové situaci na Českou akademii v Římě a na velkolepou novostavbu by bylo pošetilé nejen s ohledem na nedostatek financí, ale také proto, že darovaný pozemek ve Valle Giulia byl už dávno ztracen. Navíc velký byt ve Via Crescenzo, který v roce 1926 zakoupila pro potřeby ústavu československá vláda, v té době užívalo české velvyslanectví při Vatikánu. Tehdejší velvyslanec František X. Halas poskytl kompenzaci v tom smyslu, že zprostředkoval kontakty s vedením české teologické koleje Nepomucenum, jmenovitě s rektorem Karlem Vránou, a pomohl ke sjednání pronájmu části třetího patra monumentální kolejní budovy pro potřeby ústavu. Díky všem uvedeným skutečnostem mohl Český historický ústav v Římě zahájit k 1. lednu 1994 svou činnost ve Via Concordia 1 v prostorách, které jsou sice skrovné, ale z funkčního hlediska vhodnější než někdejší pětipokojový byt ve Via Crescenzo. Za vedení první ředitelky Zdeňky Hledíkové (* 1938) bylo možno zahájit budování ústavu vlastně od nuly, neboť z někdejšího Československého historického ústavu nezůstal naprosto žádný hmotný majetek (i někdejší knihovna byla již rozptýlena) a jediným dědictvím byly – dobré i špatné – nastřádané zkušenosti.

Český historický ústav v Římě se stal jediným akademickým pracovištěm humanitních věd v zahraničí, svého druhu protějškem renomovaného a daleko lépe vybaveného Českého egyptologického ústavu při Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Jelikož poskytnuté finanční prostředky nepostačovaly (a ani dnes nepostačují) k tomu, aby ústav měl personál trvale působící v Římě, je veden svým ředitelem a v koncepčních i kontrolních otázkách Komisí Českého historického

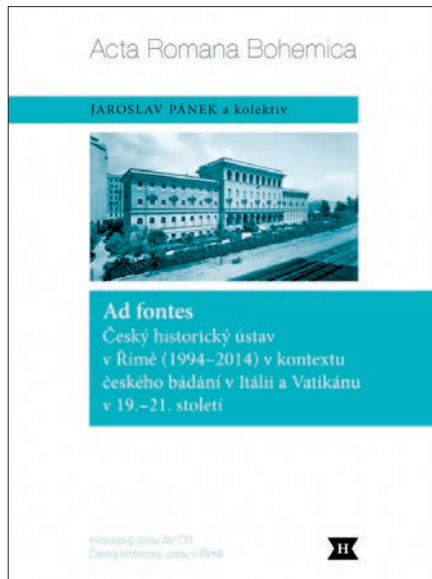
Zdeňka Hledíková, profesorka pomocných věd historických, badatelka o církevních dějinách středověku a první ředitelka římského ústavu (1994–2008)
(foto Jíří Mikulec)

Monografie Zdeňky Hledíkové o vztahu avignonského papežství a českých zemí v první polovině 14. století z roku 2013

Jaroslav Pánek, historik raného novověku a ředitel Českého historického ústavu v Římě
(foto Akademický bulletin)

Acta Romana Bohemica, nová řada publikací, která seznamuje českou veřejnost s výsledky vědecké činnosti našeho ústavu v Římě

(RE: Foto / ad fontes)

ústavu z Prahy s tím, že jeho ředitel do Říma pravidelně přijíždí k zařizování těch záležitostí, které nelze zvládnout na dálku. Stálou celoroční službu má asistentka ředitele, Češka trvale bydlící v Římě.

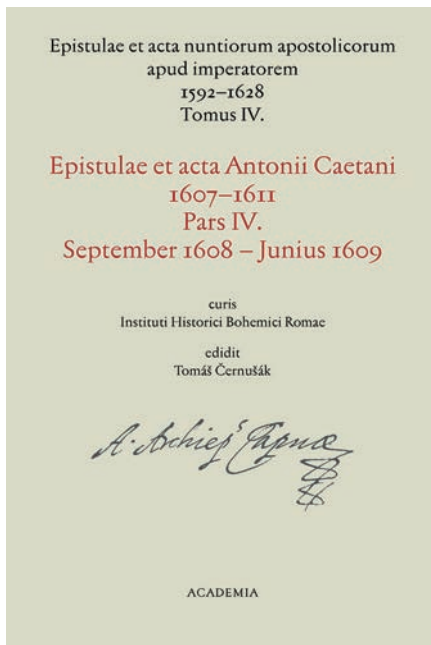
Pronajatých místností, postupně budované odborné knihovny a dalšího vybavení ústavu v průběhu celého roku využívají stipendisté dvojího druhu. Jsou to především historici, kteří pracují na dlouhodobých edičních nebo monografických úkolech ústavu, a dále odborníci v oboru historie a přidružených disciplín, kteří – na základě zdůvodněné žádosti a po výběru provedeném pražskou Komisí Českého historického ústavu v Římě – přijíždějí bádát do vatikánských a římských archivů, knihoven a muzeí. Toto je základní infrastruktura nezbytná pro činnost ústavu.

Badatelský a ediční program Českého historického ústavu v Římě

Nově formulovaná náplň činnosti Českého historického ústavu v Římě spočívá v tom, že tento ústav nejen zprostředkovává a zajišťuje kontakt mezi českým a italským prostředím (od roku 1998 též svým řádným členstvím v mezinárodní unii římských ústavů), ale především že má vlastní badatelský program. Od počátku se tento program soustředil na pokračování základních edičních řad pramenů k českým dějinám. Některé starší edice (*Sněmy české*, *Propaganda fide*) se ukázaly jako neperspektivní a do popředí vystoupily dva stěžejní vydavatelské podniky – *Monumenta Vaticana* a *Epistulae et acta nuntiorum apostolicorum apud imperatorem*.

Tomáš Černušák, vedoucí pracovník Moravského zemského archivu v Brně a vydavatel nunciaturní korespondence

Černušáková edice evropsky významných dokumentů z působení pražské nunciatury v letech 1608-1609 vydaná nakladatelstvím Academia roku 2013

Zatímco v případě středověkých pramenů již vyšly závažné publikace (především velký svazek vatikánských pramenů k českým dějinám z let 1305–1342, zpracovaný Zdeňkou Hledíkovou a vydaný roku 2003), nové svazky *Nunciatur* souběžně připravuje několik editorů; péčí Tomáše Černušáka první z nich nedávno (roku 2013) spatřil světlo světa. Zasluhou Jiřího Padevěta, ředitele Nakladatelství Academia, byla tato celoevropsky významná ediční řada přijata do programu našeho nejvýznamnějšího vědeckého nakladatelství a dostala takovou výtvarnou podobu, že předčí i své německé a rakouské protějšky.

Ideálním úkolem ústavu se stalo rozvinout „vědecké bádání o závažné problematice v oblasti historie (především českých dějin), dějin umění a hudby a archeologie, jakož i tematiky z oblasti věd filologických, filozofických a právních na základě studia a dalšího pramenného materiálu, a to v plném časovém rozsahu historického vývoje“. Tento široký rámec, naznačený ve statutu z roku 1995, formálně navázal na někdejší představy o Československé akademii v Římě, ale ve skutečnosti se činnost Českého historického ústavu v Římě do takové šíře nerozrostla ani v meziválečném, ani v polistopadovém období. Ačkoli byli a jsou přijímáni také stipendisté z oboru archeologie a dějin umění či dějin vědy, těžištěm výzkumu zůstává práce v archivech a knihovnách, soustředěná jednak k pokračování v tradičních edičních sériích, jednak k řešení nových témat, zejména z církevních, hospodářských a politických dějin, a to v rozpětí od 14. do 20. století.

Pracovní program ústavu je užší než ideální formulace jeho dlouhodobých cílů, ale odpovídá reálným možnostem a primárnímu poslání Českého historického ústavu v Římě jakožto bohemikálního pracoviště. Finanční prostředky ani kapacita stipendistů zatím neumožňují vstup do velkých projektů v takových oborech jako klasická archeologie, srovnávací dějiny umění či římské právo, které si mohou dovolit velké a bohatě dotované zahraniční akademie a ústavy v Římě; umožňují však podíl na srovnávacích studiích z oboru historické kartografie a ikonografie, v nichž má Historický ústav AV ČR silné zázemí. Zato se však zásadně rozšířil okruh zkoumaných pramenů, který se už zdaleka neomezuje na fondy Vatikánského tajného archivu, Vatikánské apoštolské knihovny a několika historických biblioték. Zasahuje ústřední Římský archiv Tovaryšstva Ježíšova, kde probíhá soustavný výzkum jezuitik, fondy italského Státního archivu, na nichž je založena originální monografie o dějinách papežského financnictví v 17. století, Archiv Ministerstva zahraničních věcí Italské republiky, kde vzniká monografie o československo-italských vztazích za druhé světové války, Archiv vatikánského Státního sekretariátu, kde jsou zkoumány vztahy papežství k českým zemím, a mnoho dalších archivů a knihoven.

Z někdejší orientace na pozdní středověk a počátek novověku se tento výzkum rozrostl – při zachování základních edičních úkolů – na podstatnou část českých, střeoevropských a italských dějin od 14. do 20. století. I v tomto směru se Český historický ústav blíží ostatním zahraničním ústavům a akademiím v Římě, které značnou část svého výzkumu přesouvají do moderních a soudobých dějin, ale zároveň si zachovává komplexní charakter ve smyslu zpracování celých dějin od středověku do současnosti.

Publikační činnost

Jestliže Československému historickému ústavu v Římě bylo možné vytýkat z byrokratických příčin nejasněnou koncepci činnosti a nedostatek knižních publikací, pak o Českém historickém ústavu lze říci, že v posledních letech to rozhodně neplatí. Základní nunciaturní edice se dočkala oživení a je naděje na brzké vydání dalších svazků; zvláště důležité je, že skýtá naději na další zapojení vysoce kvalifikovaných odborníků ze střední a mladší generace. Totéž platí o výzkumu hospodářských, politických a kulturních dějin doby baroka, jezuitských písemností a rozmanitých pramenů k dějinám 19. a 20. století.

Zatímco někdejšímu Československému ústavu se za celou dobu jeho existence podařilo vydat pouze dva útlé sešitky *Bollettina*, nová řada dvouročenky *Bollettino dell'Istituto Storico Ceco di Roma* (Bulletin Českého historického ústavu v Římě), přinášející analytické výsledky bádání a rozsáhlou recenzní rubriku pro potřeby zahraniční badatelské veřejnosti, dosahuje již devíti svazků. Je nanejvýš potěšitelné, že výkonnou redakci tohoto periodika zajišťuje mladá vědecká pracovnice Historického ústavu AV ČR Eva Chodějovská, která patří ke generaci vzdělané na italských univerzitách a s naprostou samozřejmostí navazuje rozsáhlé kontakty s italskými institucemi a badateli, stejně jako s představiteli mezinárodní vědy soustředěné v Římě.

Jestliže Československý ústav po desetiletí marně toužil po založení knižní řady, která by přinášela monografie vzniklé v souvislosti s ústavní činností, Český ústav už nyní vydává dvě knižní série. Od roku 2012 vychází každoročně jeden svazek

Eva Chodějovská, vědecká pracovníce Historického ústavu AV ČR a výkonná redaktorka publikací Českého historického ústavu v Římě

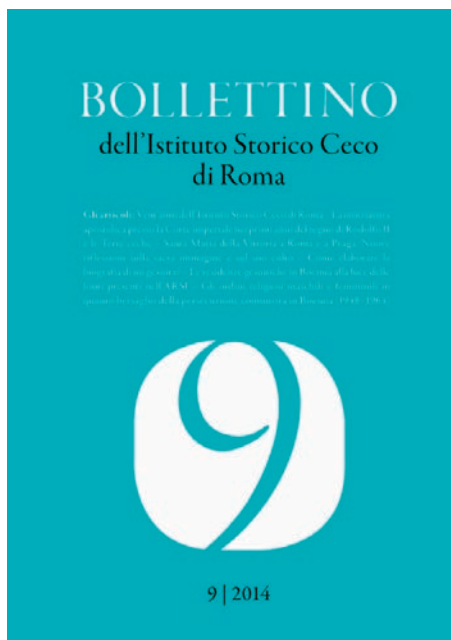
v nově založené monografické řadě *Biblioteca dell'Istituto Storico Ceco di Roma* (Knihnice Českého historického ústavu v Římě), v níž byla zveřejněna pojednání o česko-italských kulturních vztazích v 16. století, o papežském mincovnictví v 17. století a o náboženských dějinách pozdního středověku; v přípravě jsou práce o vlivu italské pedagogické reformátorky Marie Montessori na české školství a o československo-italských diplomatických vztazích za druhé světové války. V roce 2014 začala vycházet *Acta Romana Bohemica* (České spisy z římského výzkumu), která zatím zpřístupnila hodnocení dvacetileté činnosti Českého historického ústavu v Římě v kontextu bádání 19.–21. století a dále výsledky výzkumu bohemikálních rukopisů ve třech římských historických knihovnách.

Pracovníci a stipendisté Českého historického ústavu v Římě se však neomezuji na publikace určené domácím a zahraničním historikům. Jsou si vědomi toho, že bádání v Římě poskytuje ideální příležitost k zaplnění vážných mezer v poznání našich církevních a náboženských dějin jako integrální součásti komplexní interpretace české historie. Proto již vznikly – prací Zdeňky Hledíkové a Jaroslava Šebka – závažné dílčí syntézy, věnované vztahu papežství a českých zemí ve 14. a v 19.–21. století. Před vydáním je také první pokus o komplexní syntézu této tematiky, který za redakce Tomáše Černušáka přinese kniha o více než tisíciletých dějinách vztahů mezi papežstvím a českými zeměmi.

Poslání zahraničního pracoviště

Působení Českého historického ústavu v Římě neznámá jen zakotvení v jedné z evropských metropolí. Čeští historici by si jistě přáli získat vědecké základny i v dalších evropských centrech (zejména ve Vídni, Berlíně, Paříži, ale i v Moskvě a Jinde), podobně jako mají naši němečtí sousedé své velké historické ústavy od Říma, Londýna a Paříže až po Varšavu, Moskvu, Washington či Tokio. Při omezených finančních možnostech má však Řím nejen zástupné, ale i výlučné postavení. Jednak proto, že je v něm soustředěno naprosto výjimečné množství nenahraditelných pramenů, jednak pro jedinečnou koncentraci humanitních ústavů zemí Evropy a Severní Ameriky.

Badatelská činnost českých historiků a dalších humanitních vědců v Římě totiž neznámá jen otevření přístupu k neznámým pramenům. Je to také mimořádně zajímavé kontaktní místo, kde se otvírají nová témata umožňující začlenění našich humanitních oborů a české kultury obecně do širokých souvislostí euroamerické civilizace. Je to základna pro vstup do velkých srovnávacích projektů, v nichž lze ověřovat vědeckou nosnost českých námětů a také ty nejlepší z nich prosazovat do celkového rámce mezinárodního vědeckého výzkumu a uvažování o Evropě. Pokud mají být české dějiny a česká kultura důstojně začleněny do evropských souvislostí, pak je k tomu komunikace prostřednictvím Říma velmi dobrou základnou.

Bollettino dell'Istituto Storico Ceco di Roma, periodická publikace římského ústavu (svazek 9, 2014)

Papežové moderního věku, syntetická monografie Jaroslava Šebka věnovaná vztahům k papežství od 19. do počátku 21. století (2014)

V rámci Mezinárodní unie archeologických, historických a uměnovědných ústavů v Římě náleží Český historický ústav mezi nejmenší a z hlediska financování také nejskvělejší instituce – ostatně právě tak jako Slovenský historický ústav v Říme, který byl založen v roce 2014. Avšak svými publikačními výsledky dnes určitě nepatří k vědecky pasivním římským ústavům. Finanční podpora, kterou tomuto zahraničnímu pracovišti Historického ústavu AV ČR poskytuje Akademie věd České republiky, umožňuje otevřít bránu do světa současným i příštím generacím českých historiků a dalších humanitních vědců.

Výběr z literatury:

- BOROVÍČKA, Josef. Palackého italská cesta r. 1837. *Český časopis historický*, 1918, 24, s. 165–208.
- CSORBA, László (ed.). *Cento anni al servizio delle relazioni ungaro-italiane. Gli istituti ungheresi scientifici, culturali ed ecclesiastici di Roma (1895–1995)*. Budapest 1998.
- DOBROVSKÝ, Josef. *Literarische Nachrichten von einer auf Veranlassung der k. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften im 1792 unternommenen Reise nach Schweden und Russland*. Abhandlungen der k. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften, II. Folge, 2. Band, 2. Theil, Prag 1795, s. 125–195; zvl. otisk Praha 1796.
- DUDÍK, Beda. *Iter Romanum. Im Auftrage des hohen Mährischen Landesauschusses in den Jahren 1852 und 1853 unternommen und veröffentlicht*, I–II. Wien 1855.
- ERŠIL, Jaroslav. Monumenta Vaticana. In: *130 let Zemského archivu. Sborník příspěvků z konference konané u příležitosti 130. výročí založení Zemského archivu a 100. výročí úmrtí jeho zakladatele a 1. ředitele prof. A. Gindelyho*. Praha 1993, s. 34–43.
- ERŠIL, Jaroslav. *Iter Romanum aneb Sto šedesát let českého historického výzkumu v Římě*. In: *Historikové na cestách*. Pardubice 1997, s. 53–63.
- HAJNÓCZI, Gábor – CSORBA, László (eds.). *Il Palazzo Falconieri e il palazzo barocco a Roma*. Soveria Mannelli 2009.
- HÁLEK, Jan. Budova pro Československý historický ústav v Římě (1922–1938). In: Rauchová, J. – Jiroušek, B. a kol. *Věda, kultura a politika v československo-italských vztazích 1918–1951*. České Budějovice 2012, s. 233–256.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. Český historický ústav v Římě v prvních dvou letech své existence. *Český časopis historický*, 1996, 94, s. 459–462.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. Diplomatické edice Českého historického ústavu v Římě v jejich mezinárodním kontextu. *Sborník archivních prací*, 2000, 50, s. 498–507.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. I dieci anni dell'Istituto Storico Ceco di Roma. *Bollettino dell'Istituto Storico Ceco di Roma* 4, Praga 2004, s. 12–30.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – SKÝBOVÁ, Anna. Opět „In margine českého výzkumu v archivech vatikánských“. In: *In memoriam Zdeňka Fialy. Z pomocných věd historických*. Praha 1978, s. 259–287.
- JENŠOVSKÝ, Bedřich. Knihovna Barberini a český výzkum v Římě. *Zprávy Českého zemského archivu*, 1924, 6, s. 5–171.

- JENŠOVSKÝ, Bedřich. In margine českého výzkumu v archivech vatikánských. In: *Sborník k šedesátinám prof. Václava Novotného*. Praha 1929, s. 331–334.
- JENŠOVSKÝ, Bedřich. Z Československého ústavu historického v Římě. *Časopis Archivní školy*, 1930, 8, s. 235–243.
- JENŠOVSKÝ, Bedřich. O Československou akademii v Římě. In: *Sborník prací prof. Gustavu Friedrichovi k 60. narozeninám*. Praha 1931, s. 192–209.
- JENŠOVSKÝ, Bedřich. Český zemský archiv a výzkum archivů italských i vatikánských v prvním desetiletí republiky. *Zprávy Českého zemského archivu*, 1932, 7, s. 179–200 (též zvláštní otisk: Praha 1932).
- JENŠOVSKÝ, Bedřich. Le ricerche boeme a Roma a la fondazione dell'Istituto storico cecoslovacco. In: *Gli studi romani nel mondo*. Bologna 1934, s. 43–56.
- JENŠOVSKÝ, Bedřich. Z Československého ústavu historického v Římě. *Časopis Archivní školy*, 1934, 12, s. 188–192.
- JIROUŠEK, Bohumil. Karel Stloukal a budování Československého ústavu historického v Římě ve dvacátých letech. In: *Čas optimismu a tížádostivých nadějí. Prezentace a reprezentace české vědy a kultury v prvním desetiletí samostatného státu (1918–1929)*. České Budějovice 2009, s. 85–92.
- JIROUŠEK, Bohumil. Karel Stloukal. *Profesor obecných dějin*. České Budějovice 2014.
- KLICMAN, Ladislav. Z Vatikánu. *Český časopis historický*, 1895, 1, s. 21–32, 106–116, 231–246.
- KOLLMANN, Hynek. O bádání českém v archivu kongregace de Propaganda fide. *Zprávy Zemského archivu Království Českého*, 1906, 1, s. 43–61.
- KRISTEN, Zdeněk. Sto let českého výzkumu historického v Římě. Jeho dosavadní výsledky a možnosti. In: Kristen, Z. *Za odkazem Františka Palackého. Tři stať z doby nesvobody*. Praha 1948, s. 9–51.
- KROFTA, Kamil. Z Vatikánu. *Český časopis historický*, 1900, 6, s. 320–340.
- KROFTA, Kamil. České bádání v archivu Vatikánském. *Zprávy Zemského archivu Království Českého*, 1906, 1, s. 24–42.
- KYBAL, Vlastimil. Čeští historikové v Římě. In: Kybal, V. *Drobné spisy historické, I. Z cest a archivů*. Praha 1915, s. 78–116.
- MENDL, Antonín. Československý historický ústav v Římě. *Zprávy památkové péče* 1, 1937, č. 6, s. 1–3.
- NOVÁK, Jan Bedřich. O důležitosti zpráv nunciů pro Sněmy české. *Zprávy Zemského archivu Království Českého*, 1906, 1, s. 61–66.
- NOVÁK, Jan Bedřich. O programu státního historického ústavu vydavatelského v Praze. *Časopis Archivní školy*, 1926, 3, s. 120–135.
- PALACKY, Franz. *Literarische Reise nach Italien im Jahre 1837 zur Aufsuchung von Quellen der böhmischen und mährischen Geschichte*. Prag 1838.
- PÁNEK, Jaroslav. *Historici mezi domovem a světem*. Pardubice 2013.
- PÁNEK, Jaroslav. Český historický ústav v Římě v letech 2008–2014. *Český časopis historický*, 2015, 113, s. 244–276.
- PÁNEK, Jaroslav (ed.). *Akademická encyklopedie českých dějin*, III. Praha 2012, s. 190–192 (heslo Československý historický ústav v Římě); s. 267–268 (heslo Český historický ústav v Římě), s bibliografií.

- PÁNEK, Jaroslav a kol. *Ad fontes. Český historický ústav v Římě (1994–2014) v kontextu českého bádání v Itálii a Vatikánu v 19.–21. století*. Praha 2014.
- PAZDEROVÁ, Alena. Edice nunciatur u císařského dvora v Praze a ve Vídni. In: *130 let Zemského archivu. Sborník příspěvků z konference konané u příležitosti 130. výročí založení Zemského archivu a 100. výročí úmrtí jeho zakladatele a 1. ředitele prof. A. Gindelyho*. Praha 1993, s. 44–51.
- PAZDEROVÁ, Alena. Římské intermezzo Františka Beneše. In: *Z dějin Státního ústředního archivu v Praze a jeho předchůdců*. Praha 1995, s. 55–59.
- PAZDEROVÁ, Alena. Historie a program českého výzkumu nunciatur. *Bollettino dell'Istituto Storico Ceco di Roma, Fascicolo straordinario, Fascicolo 1*, Praha 1997, s. 41–44.
- PAZDEROVÁ, Alena. L'edizione della corrispondenza dei nunzi apostolici presso la corte imperiale negli anni 1592–1628. *Bollettino dell'Istituto Storico Ceco di Roma*, Praha 2004, 4, s. 37–46.
- PEŠEK, Jiří – FILIPOVÁ, Lucie a kol. *Věda a politika. Německé společenskovední ústavy v zahraničí (1880–2010)*. Praha 2013.
- RAUCHOVÁ, Jitka. Československý ústav historický v Římě 1945–1951. In: Rauchová, J. – Jiroušek, B. a kol. *Věda, kultura a politika v československo-italských vztazích 1918–1951*. České Budějovice 2012, s. 261–273.
- RAUCHOVÁ, Jitka. *Československý historický ústav v Římě*. České Budějovice 2014.
- RAUCHOVÁ, Jitka – JIROUŠEK, Bohumil a kol. *Věda, kultura a politika v československo-italských vztazích 1918–1951 (= Jihočeský sborník historický, 2012, 81 – Supplementum 4)*, České Budějovice 2012.
- STLOUKAL, Karel. Práce Československého ústavu historického v Římě na výzkumu nunciatur. *Časopis Archivní školy*, 1930, 7, s. 57–76.
- ŠPIRITOVÁ, Alexandra. Osudy Československého historického ústavu v Římě za druhé světové války. In: Pazderová, Alena – Kahuda, Jan (ed.). *Našim jubilantkám (Sborník příspěvků k počtě životního jubilea Věry Beránkové, Dagmar Culkové a Marie Liškové)*. Praha 2000, s. 238–247.
- VIAN, Paolo (ed.). *Speculum mundi. Roma centro internazionale di ricerche umanistiche*, Roma 1993.

Mezinárodní unie archeologických, historických a uměnovědných ústavů v Římě (Unione Internazionale degli Istituti di Archeologia, Storia e Storia dell'Arte in Roma), která byla založena roku 1946, představuje ojedinělé soustředění humanitněvědních výzkumných ústavů na světě. Vznikla krátce po druhé světové válce, aby pomohla zachránit nebo restituovat narušenou infrastrukturu vědeckého výzkumu ve Věčném městě a zároveň aby těmi prostředky, jimiž disponují humanitní disciplíny, napomohla k vědecké a kulturní součinnosti národů euroamerické civilizace a ke znovuzrození důvěry mezi nimi. Po stabilizaci v padesátých a šedesátých letech se Unione Internazionale stala koordinačním a informačním centrem humanitních výzkumů na kulturně a umělecky nejexponovanějším místě evropských dějin starověku, středověku a částečně i novověku. Po roce 1989 se do její činnosti prostřednictvím svých ústavů postupně zapojilo také pět zemí, jež dříve zůstávaly za „železnou oponou“. Dnes již jsou to všechny státy Visegrádské čtyřky a dále Rumunsko, tradičně orientované na spolupráci s románskými zeměmi.

Unione Internazionale sdružuje kromě specifického člena, Mezinárodní asociace klasické archeologie AIAC, deset vysoce prestižních italských institucí (včetně nejstarší akademie věd na světě – Accademia Nazionale dei Lincei), dva vatikánské ústavy (pro klasickou a pro křesťanskou archeologii) a ústavy nebo komplexní akademie osmnácti států Evropy a Severní Ameriky. V tomto elitním klubu jsou svými vědeckými institucemi zastoupeny tyto země: Belgie, Česká republika, Dánsko, Finsko, Francie, Maďarsko, Německo, Nizozemí, Norsko, Polsko, Rakousko, Rumunsko, Spojené státy americké, Španělsko, Švédsko, Švýcarsko, Velká Británie a od konce roku 2014 také Slovensko.

Členské ústavy uskutečňují výzkum archeologických nalezišť, architektonických a uměleckých památek v Itálii, vysílají badatele do nesmírně bohatých italských a vatikánských archivů a knihoven, konají obrovské množství přednášek a konferencí, vydávají speciální ediční řady, monografie a prestižní časopisy. Čelné místo mezi nimi zaujímají čtyři německé ústavy (dva historické, archeologický a uměnovědná knihovna Hertziana), po dvou francouzských a španělských a samozřejmě velké akademie britská a americká. Pozoruhodných vědeckých výsledků však dosahují v menších ústavech také Rakušané, Švýcaři, Nizozemci a Skandinávci. Římský výzkum jako celek významně obohacuje evropské humanitní vědy a prohlubuje poznání našeho společného kulturního dědictví.

Český historický ústav v Římě (Istituto Storico Ceco di Roma), zřízený koncem roku 1993, byl přijat do Unione Internazionale v roce 1998, avšak jeho kořeny sahají mnohem hlouběji do minulosti. Navazuje na činnost České historické expedice (1887–1914) a Československého historického ústavu v Římě (1923–1939, 1945–1948). Jakožto jediné zahraniční pracoviště, jímž disponuje třetí vědní oblast AV ČR, je v plném rozsahu podporován Akademií věd ČR. Patří sice mezi nejmenší a personálním vybavením nejskrovnější římské ústavy, ale přesto je badatelsky a publikačně velmi aktivní. Při dobrém využití stipendijních míst (tj. neplaceného ubytování a infrastrukturního zázemí), která přiděluje Komise ČHÚŘ vybraným vědcům z ústavů AV ČR, vysokých škol a archivů, a ve spolupráci s českými i zahraničními institucemi se v posledních letech daří vydávat tyto publikační řady: *Bollettino dell'Istituto Storico Ceco di Roma* (ústavní časopis), *Biblioteca dell'Istituto Storico Ceco di Roma* (italská monografická řada), *Acta Romana Bohemica* (česká monografická řada), *Epistulae et acta nuntiorum apostolicorum apud imperatorem* (edice mimořádně cenných zpráv nunciů o situaci ve střední Evropě v 16. a 17. století) a *Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia* (edice pramenů k českým dějinám 14.–15. století). Kromě nich vychází řada dalších publikací, které zásadně rozšiřují náš obzor nejen v oblasti církevních a náboženských dějin, ale také v dějinách kulturních, politických a dokonce i hospodářských. Bez soustavného obohacování římským výzkumem si lze současnou českou historiografií už jen stěží představit.

V EDICI VĚDA KOLEM NÁS PŘIPRAVUJEME:

Zbyněk Roček: **Zdeněk V. Špinar**

Radek Mikuláš: **Stromatolity – nejstarší zkameněliny Čech?**

Milan Řípa: **Výzkum termojaderné fúze v ČR**

DOSUD VYŠLO:

Markéta Pravdová: **Jazyková poradna**

Markéta Pravdová: **Jak se mluví mezi živly**

Kateřina Piorecká: **Ústav pro českou literaturu**

Edice Věda kolem nás | Prostory společné paměti
Český historický ústav v Římě | Jaroslav Pánek

Vydalo Středisko společných činností AV ČR, v. v. i., pro Historický ústav Akademie věd ČR, v. v. i., Prosecká 809/76, 190 00 Praha 9 – Prosek.
Grafická úprava dle osnovy Jakuba Krče a sazba Serifa.
Technická redaktorka Monika Chomiaková. Odpovědná redaktorka Petra Královcová. Vydání 1., 2015. Ediční číslo 11866.
Tisk **SERIFA**®, s. r. o., Jínonická 80, 158 00 Praha 5.

Další svazky získáte na:

www.vedakolemnas.cz | www.academia knihy.cz | www.eknihy.academia.cz